

СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕНЦІЇ БОРОТЬБИ ЗА ВЛАДУ В АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена способам реалізації інтенції боротьби за владу в англomовному політичному дискурсі та використанню мовних засобів для її вираження у відповідному дискурсі.

Ключові слова: політичний дискурс, семантика, прагматика, інтенція, когнітивно-мовленнєві тактики та стратегії, суб'єкти дії, пропозиція.

Інтенція боротьби за владу – це специфічна характеристика політичного дискурсу, особливості якого в останні роки активно обговорюють різні дослідники, зокрема В.Н. Базильов, А.Н. Баранов, Н.А. Безменова, О.І. Воробйова, В.З. Дем'янков, О.П. Єрмакова, Е.А. Земська, Е.Г. Казакевич, В.І. Карасик, Ю.Н. Караулов, В.Г. Костомаров, Л.П. Крисін, Н.А. Купіна, П.Б. Паршин, В.В. Петров, Г.Г. Почепцов, П. Серіо, Ю.А. Сорокін, Ю.Б. Феденева, А.П. Чудінов, В.Н. Шапошніков, В.И. Шаховський, Е.Й. Шейгал і ін.

Інтенція боротьби за владу знаходить відображення у такій властивості політичного дискурсу, що називається *агональністю* (від гр. агон «змагання», «боротьба двох ідей, які захищають сторони, що суперничають, причому боротьба азартна, жагуча» [5, 68]). Таким чином, мова може бути сприйнята й здійснена як боротьба, причому боротьба й перемога становлять – головну мету спілкування.

А. Ф. Лосєв виділяє два типи відносин: 1) гармонізуючий (основу якого становлять істина й згода); 2) агональний (в основі – боротьба й перемога) [5, 51]. Політика, якщо її розуміти як боротьбу за завоювання й утримання влади – це, безумовно, переважно сфера агонального мислення, сфера побуту агональних мовних ідеалів. Отже, політичний дискурс являє собою демонстрацію боротьби, агона: «запекла боротьба за владу розігрується як змагання, як великі національні ігри, для яких важливі певні іміджі, форми прояву мовної агресії й т.д.» [6, 24].

Мета статті – характеристика когнітивно-мовленнєвих стратегій і тактик, що використовувались політичним діячем Бараком Обамою у боротьбі за владу.

На мовленнєвому рівні виявляється, що обраний комунікантами спосіб спілкування характеризується наявністю протиборчих сторін (агональність, як і усіяка боротьба, не може бути реалізована без суперника), а також наявністю адресата – спостерігача (агон – це, крім боротьби, і театральне видовище, немислиме без глядачів).

Під впливом фактора «наявність протиборчих сторін» мовець змушений обрати такий план оптимальної реалізації мовних намірів, у результаті застосування якого можна максимально зменшити значимість статусу співрозмовника (Sb – 2), тобто розгорнути позиції свого політичного супротивника й максимально збільшити значимість свого статусу, тобто підняти себе (Sb – 1) [6, 128].

Наявність же адресата – спостерігача визначає можливість «гри на глядача», яким є потенційний виборець, тобто Sb – 3. Мовець прагне зробити процес спілкування більше видовищним, викликати емоційні відгуки й тим самим заволікти адресата – спостерігача, що сприймає «політичні події як якесь дійство, що розігрується для нього», у процес гри, зробити його співучасником [7, 23].

Під впливом даних факторів, як відзначалося вище, у політичному дискурсі формуються три стратегії: 1) стратегія на зниження; 2) стратегія на підвищення; 3) стратегія театральності [5, 172].

Під комунікативною стратегією розуміється план оптимальної реалізації комунікативних намірів, що враховує об'єктивні і суб'єктивні фактори та умови, у яких протікає акт комунікації і які, в свою чергу, обумовлюють не тільки зовнішню та внутрішню структуру тексту, але й використання певних мовних засобів.

Кожна стратегія політичного дискурсу реалізується завдяки використанню певного набору тактик. Під тактиками в даному дослідженні розуміється сукупність прийомів, що обумовлюють застосування мовних засобів [2, 16]. Розглянемо докладніше використання тактик при реалізації стратегій політичного дискурсу.

Спрямованість на суперника, прагнення розвінчати його позиції передбачає стратегію «гри на зниження». Реалізується ця стратегія через наступні тактики:

1. Тактика аналіз – «мінус» – розгляд або розбір ситуації, заснований на фактах, що припускає вираження негативного відношення до описуваного, а також, до людей, їхніх дій і вчинків.

2. Тактика обвинувачення – приписування кому-небудь якої-небудь провини, визнання винним у чому-небудь, а також розкриття, виявлення чиїхось непорядних дій, намірів, якостей.

3. Тактика безособового обвинувачення – обвинувачення, при якому не вказуються винуватці засуджуваних дій або вчинків, тобто ті особи, чиє зловживання, таємні задуми й т.п. стають предметом відкритого обговорення й осуду.

4. Тактика викриття – приведення з метою викриття фактів і аргументів, що роблять очевидною провину, злочинність кого-небудь.

5. Тактика образи – нанесення образи, приниження кого-небудь, що супроводжується експлікацією емоційного складового компоненту замість наведення доказів.

У результаті аналізу тактик, що репрезентують стратегію на зниження, можна зробити висновки про те, що їхньою загальною рисою є як експліцитне, так і імпліцитне вираження негативного відношення мовця (Sb – 1) не тільки до предмета обговорення, але й до адресата (Sb – 2). Вибір стратегії на зниження відбиває наявність у мовця установки негативного характеру, оскільки адресат найчастіше є політичним супротивником, опонентом [2, 13]. Крім того, слід зазначити, що протиборство учасників детермінує активність, спрямовану на оволодіння комунікативною ініціативою. У результаті дії даної установки чітко простежується прагнення мовця дискредитувати опонента [2, 5-20].

Прагнення мовця підняти себе над суперниками припускає стратегію, спрямовану на підвищення. Ця стратегія відображає прагнення мовця максимально збільшити значимість власного статусу. Реалізується стратегія на підвищення завдяки використанню наступних тактик:

1. Тактика аналіз – «плюс» – розгляд або розбір ситуації, заснований на фактах, що припускає імпліцитне вираження позитивного відношення мовця до описуваної ситуації.

2. Тактика презентації – представлення кого-небудь у привабливому вигляді.

3. Тактика прихованої самопрезентації – виражене непрямо, без прямої вказівки на об'єкт позитивного оцінювання, подання мовцем себе у привабливому, вигідному йому світлі.

4. Тактика відводу критики – наведення з метою доказу невинності аргументів і/або фактів, за допомогою яких можна пояснити (виправдати) які-небудь дії та вчинки.

5. Тактика самовиправдання – заперечення негативних суджень про об'єкт критики і його причетності до того, чому дається негативна оцінка.

Наявність у політичному дискурсі адресата – спостерігача обумовлює реалізацію стратегії театральності – «театральний» підхід до ситуації, що представляє її «трактування в якості драми, де люди намагаються зробити один на одного певне враження» [2, 17].

Фактор аудиторії (Sb – 3), яку мовець постійно враховує, визначає існування стратегії театральності у політичному дискурсі. Як і інші стратегії, вона представлена певним набором тактик:

1. Тактика спонування – заклик до якої-небудь дії, до прийняття точки зору.

2. Тактика кооперації – такий спосіб звертання до адресата, за допомогою якого мовець конструє образ останнього, апелюючи до ідей і цінностей, носієм яких він (на думку мовця) є.

3. Тактика розмежування – виявлення розходжень і відмінності у позиціях і думках.

4. Тактика інформування – приведення даних і фактів, що не супроводжується вираженням відношення мовця.

5. Тактика обіцянки – добровільне зобов'язання зробити що-небудь.

6. Тактика прогнозування – пророкування, судження про подальші дії, розвиток чого-небудь на підставі інтерпретації різних наявних даних.

7. Тактика попередження – застереження, що випереджає повідомлення про можливі події, дії, ситуації й т.п.

8. Тактика іронізування – здійснення впливу за рахунок контрасту між виголошеним і тим, що мається на увазі.

9. Тактика провокації – підбурювання кого-небудь до таких дій, які можуть викликати важкі для нього наслідки.

Продемонструємо використання мовних засобів для вираження агональності у політичному дискурсі, проаналізувавши виступ Барака Обами. Обама починає свій виступ, активізуючи тактику кооперації стратегії театральності, для реалізації якої використовує прийом «ми – інклюзивне»: *e. g. Whatever else people disagree upon in America today, they at least agree on one point: America is in the midst of a profound debate about its future. In every crisis there is an opportunity. There is one here for America now, if we have the courage to take it* [8, 2].

Потім підкріплює це використанням лексичних засобів, що експлікують базову опозицію політичного дискурсу «свої» – «чужі»: *e. g. The debate over Europe should not be conducted by trading insults or in terms of personality. It should be an open and frank exchange of ideas.* [8, 3].

Таким чином, можна констатувати, що в основу маніпуляції покладене створення ілюзії входження слухача в особисту сферу мовця. Адресант, говорячи «our children, we experienced», акцентує увагу на ідеї спільності, що поєднує значення наведених вище лексем, тим самим, навмисно збільшуючи кількість власних прихильників, щоб нав'язати слухачеві думку про те, що

«проблеми Америки загальні для всіх, нас багато і ми впораємося з ними». Також цій меті служить обраний адресантом вокатив «With your permission», звертання до якого покликане підкреслити рівність мовця та слухачів в статусному відношенні, тобто об'єднати у світі «своїх». Такого роду невіддільність слухачів від мовця дозволяє останньому подавати інформацію таким чином, що повідомлення сприймається так: «Є якась значна подія, до якого ми підходимо разом. Отже, майбутнє в нас загальне, а значить, проблеми, які існують, можна вирішити тільки спільно і ніяк інакше». Таким чином, спікер імпліцитно підводить слухачів до думки про нероздільність їхнього майбутнього, про неможливість існування один без одного. Ця ідея підтримується використанням граматичних засобів («We are living through...»), що репрезентують ми – інклюзивне. Вищевказані мовні засоби вибудовані в паралельні синтаксичні конструкції, завдяки чому мовцем реалізується прийом синтаксичного паралелізму з метою створення сугестивності. *e. g. The idea of America, united and working together, is essential for our nations to be strong enough to keep our place in this world. We are living through an era of profound upheaval and change* [8, 5].

Так, спікер, коли промовляє наведені речення, структурує свідомість слухачів за допомогою сполучення двох метафоричних моделей: моделі будинку/дому та моделі шляху/дороги («We are living through, space in which we live as citizens, our place in this world»). Метафора будинку традиційно пов'язана з позитивним прагматичним змістом: будинок – це сховище від життєвих негод, сімейне вогнище, символ фундаментальних моральних цінностей. Однак, у даному контексті ця метафорична модель пов'язана з метафорою шляху/дороги, тобто чогось нового, невідомого, тому відбувається актуалізація вектора тривожності, що стимулює виникнення бажання бути захищеним, знайти підтримку. Саме для задоволення цього бажання спрямований прийом, що був описаний вище, по використанню лексем зі значенням спільності. Мовець, тим самим, сигналізує слухачам: «Ти не один, ми разом, я тобі допоможу».

При використанні лексем, що позначають реалії, які мають найвищу цінність для людини (благополучне майбутнє, благополуччя дітей і онуків), на ідею загальності, що була сформована на початку тексту, у свідомості слухачів накладається думка про значущість, важливість, вирішальну роль усього, що відбувається, а отже, і всього, про що піде мова далі. При цьому майбутнє подається в нерозривному зв'язку зі справами, діями, але справами, діями – спільними. Таким чином, завдання цієї частини виступу – привести слухачів до усвідомлення безумовної значимості моменту, підготувати вигідну для мовця актуалізацію подальшої інформації, змусити слухачів оцінити її як життєво важливу, а основна ідея, яку приховано нав'яже мовець слухачам, така: «Ми разом, у нас загальне майбутнє і благополуччя цього майбутнього залежить тільки від наших спільних дій, отже, ці дії необхідні».

У наведених далі реченнях відбувається актуалізація тактики аналіз – «мінус» стратегії на зниження. *e. g. There is not some division between America necessary to succeed economically and social America. Political America and economic America do not live in separate rooms* [8, 7].

У даному тексті ми можемо визначити те, як спікер за допомогою подвійного використання прийому маскування асерції під пресупозицію, імплікує думку про те, що все гарне залишилося в минулому («великою, сильною, незалежною наша держава вже була»), нав'язуючи при цьому ще й додаткову думку про силу й незалежність держави. При цьому суб'єкт – носій цієї думки не називається (використовується прийом усунення суб'єкта: не ясно, ким саме держава по праву вважалася великою). Відбувається відхід від конкретики, забезпечується вплив на свідомість слухачів: «Коли наша країна була сильною й незалежною?» Мовець не дає конкретної інформації, а уникає її шляхом використання конструкції («in times»). У результаті залишається незрозумілим, який період історії має на увазі політик. Для того, щоб слухачі ясніше усвідомили положення речей, для створення колоритної картини «times of difficulty», автор різко поляризує лексичні засоби. За допомогою оцінної лексики він вибудовує антитезу («Велика держава — Америка в найтяжкому стані»), завдяки якій уміло протиставляє незалежність великої держави у минулому, важкому сьогоденню, використовуючи невизначеність лексеми «in times» та референтну віднесеність лексеми «now». Лексеми «сильна», «незалежна», «по праву великої держава», експлікують позитивну оцінку (у такий спосіб характеризується країна в минулому), вираз «in times of difficult» – негативну, а використання найвищого ступеню порівняння потрібна для позначення вищого ступеня прояву ознаки.

Крім того, негатив створюється завдяки використанню лексем: «nation», «country», «America». Маючи можливість вибору між ними, політик використовує в кожному конкретному випадку саме ту лексему, за допомогою якої можна виразити своє відношення до предмета мови. Так, у момент опису «прекрасного минулого» політик актуалізує лексему «nation», коли ж потрібно виразити негативне відношення до того, що відбувається сьогодні, обирається лексема «country» або «America».

Таким чином, спікер, сформувавши у свідомості слухачів певний ментальний простір, змушує слухачів, тим самим, некритично сприймати повідомлення й провокує на здійснення вигідних для даного політика вчинків.

Проведений дискурс – аналіз тексту виступів Барака Обами дозволяє констатувати приналежність мовця до політичного дискурсу. Мовець досить очевидно демонструє інтенцію боротьби за владу, експлікуючи бажання спочатку заволодіти нею, а потім і втримати. Дана обставина (інтенція боротьби за владу) обумовлює наявність агональності, що структурує аналізований текст і, проявляється за допомогою обраного способу спілкування (здійснюваний мовцем вибір стратегій і тактик). Виходячи з вище зазначеного, ми можемо говорити про те, що мова кожного політичного діяча поєднує в собі усі три види стратегій прояву агональності. Перевага однієї з них відбувається на фоні інтенцій самого спікера, але незважаючи на це, усі вони відіграють безпосередню роль підсвідомого впливу на слухачів.

Список використаних джерел

1. Жинкин Н.И. Язык. Речь. Творчество. (Избр. труды) / Н.И. Жинкин. – М.: Лабиринт, 1998. – 368 с.
2. Карасик В.И. О типах дискурса / В.И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: Сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 5-20.
3. Кубрякова Е.С. О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике / Е.С. Кубрякова // Дискурс, речь, речевая деятельность: функциональные и структурные аспекты. – М.: ИНИОН, 2000. – С. 7-25.
4. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) / Е.С. Кубрякова // Язык и наука конца XX века: Сб. статей. – М.: Российский гуманитарный университет, 1995. – С. 144-238.
5. Лосев А.Ф. История античной эстетики: Софисты. Сократ. Платон / А.Ф. Лосев. – М.: Искусство, 1969. – 195 с.
6. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса: Монография / Е.И. Шейгал. – Волгоград: Перемена, 2000. – 368 с.
7. Шейгал Е.И. Структура и границы политического дискурса / Е.И. Шейгал // Филология – Philologica. – №14. – Краснодар, Изд-во Кубанского гос. Ун-та, 1998. – С. 22-29.
8. Obama Barack A More Perfect Union. The Race Speech / Barack Obama. – Philadelphia: 2008. – 17 p.

Summary. The article deals with cognitive and semantic tactics and strategies of agon in the political discourse. Linguistic means of expressing agon have been taken into consideration as well.

Key words: political discourse, cognitive and semantic tactics and strategies, agon, intention, proposition, discourse as social interaction.

Отримано: 17.07.2012 р.

УДК 821. 161. 1.– 3.09

В. И. Мацапура

ПРИЁМ ОСТРАНЕНИЯ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ГОГОЛЯ: ФУНКЦИИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ

У статті розглядається специфіка прийому одивнення (термін В. Шкловського) у творчості Гоголя. Зокрема, автор аналізує функції дзеркального відображення в гоголівських пейзажах, функції українізмів, «одивнення» побутового життя за допомогою використання міфологічних персонажів, метаморфоз тощо. Аргументується думка про те, що одивнення – важлива складова поетики письменника, одна із стильових домінант його творчості.

Ключові слова: прийом одивнення, автор, текст, пейзаж, міфопоетичний образ, стиль, мова, деталь, прийом маски.

Мир гоголевских произведений поражает своей необычностью и странностью. Он населён странными героями, с которыми происходят странные происшествя и приключения. При этом «странности» характеризуют не только ранние произведения писателя, но и его шедевры позднего периода творчества, в частности, «Мертвые души». Как истинный романтик, он всегда проявлял интерес к явлениям исключительным, необычным, таинственным и искал соответствующие формы для их воплощения.

В. Б. Шкловский писал об «остранении» как о приёме затруднённой формы, увеличивающем трудность и долготу восприятия. Функция этого приёма заключается в том, чтобы вывести